

Forfatter: Winther, Christian

Titel: Poetiske Skrifter

Citation: Winther, Christian: "Poetiske Skrifter", i Winther, Christian: *Poetiske Skrifter*, udg. af Oluf Friis , 1927-29, s. I. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-winterchr03val-shoot-idm140679266691664.pdf> (tilgået 27. april 2024)

Anvendt udgave: Poetiske Skrifter

INDLEDNING

Det kan til Forstaaelsen af det egenartede ved en Digers Kunst ofte være lærerigt at iagttage den i et Øjeblik, hvor den ikke fuldt er lykkedes.

Der tænkes hermed ikke paa de Tilfælde, hvor Digterens Fantasi har arbejdet uden stærkt indre Pres, spillende paa gammel Rutine. Winthers Digtning frembyder adskilligt af den Slags, alt det, som med Fordel kan skydes til Side i et Udvalg af hans Skrifter.

Men der tænkes hermed paa de Tilfælde, hvor der trods Digterens levende Inspiration viser sig Brist i det mere tekniske, i Kompositionsformen. Winther, der havde saa sikkert et Kendskab til sit Haandværks Virkemidler og paa en Prik kendte sin egen digteriske Begavelses Grænser, gør sig ikke skyldig i Misgreb af den Art. En Undtagelse danner Versfortællingen »Annette«.

Det er aabenbart, at Kompositionen i »Annette« er gaaet i Stykker for Winther under Udarbejdelsen af de enkelte Sange. Det har oprindelig været Meningen, at Læseren skulde indvies i Annettes Kærlighedshistorie gennem de »Sange«, som hendes Mand synger for hende, da de sidder sammen i deres hyggelige, lune Stue, og hvori han kalder Erindringsbillederne frem i hendes Bevidsthed: deres første Møde paa Agentens Skovbal, hans Besøg i hendes Hjem, II Bryllupet og Rejsen til deres nye Hjem o. s. v. Men Winther glemmer den oprindelige Situation og lader »Sangene« naa frem helt til de Begivenheder, der fører til Hjemmets Opløsning og Mandens Flugt. Digtet opløser sig i Virkeligheden i en Række fritstaaende Genrebilleder.

Dette Forhold kaster Lys over Arten af Winthers poetiske Fortællinger. Den egentlige Historie, som den skulde oprulles i den sammenhængende Handling er helt dækket af Billedrækken. Derfor er den »nøgne« Historie oftest kun af ringe Interesse i sig selv, i »De to Cousiner« en romantisk udsmykket Forførelshistorie, i »Bægeret« Skildringen af den obligate erotiske Trekant, bestaaende af Hustruen, uskyldigkoket, Manden, tragisk-jaloux, og Vennen, naturligvis en Kunstner. Derfor angriber det heller ikke Originaliteten af de Wintherske Digte, at *argumentum* er laant andre Steder fra, ofte fra litterære Kilder. Originaliteten viser sig hos Winther i Blikket for det laante Stofs Momenter til Situationer. Nogle nødtørftige Linjer i en gammel Slægtbog bliver til de farveglade Billeder i »Ringens Indskrivt«; en Anekdote om den franske Troubadour Rambaut af Vaqueires bliver til Digtet »Sangerens Lykke«; over en Anekdote fra Bombardementet i 1807 dannes »En Novelle«.

Genrebilledet, den Grundenhed, som vi i Indledningerne til de to tidligere Bind har fundet i Winthers Lyrik og Romancer, er saa dominerende ogsaa i de poetiske Fortællinger, at det i sig selv kan bære det hele Digt, selvom den sammenknyttende Traad brister, som i »Annette«.

Men naturligvis skades i et saadant Tilfælde Helhedsvirkningen. Winther er derfor omhyggelig for at binde en fast Handlingstraad. Han er som en Perletrækker, der omsorgsfuldt knytter Traaden fra Billede til Billede. Først derved bliver hans Digte til *Smykker*, hvori de enkelte Dele faar forhøjet Glans, livligere Farvespil og en dybere Betydning ved at være indfattet i en større Sammenhæng. Winthers Fortællinger er som Brudstykker af hele Livsskik III dringer. Idet Læseren lader Billedrækken glide forbi sig, er hans Tanke travlt optaget, som Skytten i en Væv, med at forbinde Traadene og danne Grundmønstret.

Det er denne Tilknytning til en større Handlingsmekanisme, der giver Winthers Fortællinger en anden Karakter end hans egentlige Romancer og lyriske Digte, uden at det derfor i alle Tilfælde er muligt skarpt at optrække Genrenes Grænsemærker. Romancer som »Ridder Kalv« og »Kongen og Skipperen« kunde godt indgaa iblandt Fortællingerne ved Siden af Digte som »Sangerens Lykke«, »Jægerens Brud« og »Alfernes Pleiesøn«. Omvendt har Digte som »Kongens Skygge« og »Kong Saul og Sangeren« saa lidt af fremadskridende Handlingsudvikling, at de kunde kaldes lyrisk-beskrivende Digte. I det sidste, der med sin magtfulde, overskuende Billedvirkning hører til Winthers faa Digte i den store Stil, er det vel Versformens og Foredragets reciterende Takt, der har ladet Winther anbringe det mellem Fortællingerne.

Som en kyndig Perletrækker forstaar Winther ogsaa den Kunst at *skjule* den sammenholdende Traad. Det er en Hovedlov i hans kunstneriske Teknik, at der overlades saa meget som muligt til Læseren selv, der derved stadigt holdes i Aande, aldrig faar Lov til at kede sig. Bevidst udnytter Winther her den suggestive Magt, som ligger i det dunkle, halvt sagte, den Interessestigning, som følger med det antydende. Det er et Farligt Kunstknep, der hos Winther f. Eks. i Afsnit af »De to Cousiner« er drevet ud i Maner.

Winther har maattet høre mange Bemærkninger og Spørgsmaal i Anledning af det mystiske Brev i »Annette«, der drager saa skæbnesvangre Følger efter sig. Han erklærede, at det kun er Filisteri at ville kræve Oplysning om, *hvad* der overskærer Par= rets Lykke. Da han blev spurgt, om man ikke med Grund kunde søge at finde Forklaringen i det Sagn, der fortælles under Kanefarten, svarede han: »der skulde slet

ikke være fortalt Noget.« Der eksisterer iv i Winthers Fortællinger ikke noget *hvad* eller *hvor* for, men kun et *saaledes*. Det er ikke blot den ydre Handling: det der sker, men ogsaa den indre, psykologiske Handling, der i Winthers Fortællinger er underforstaaet. Man kunde kalde Winthers Digting - som den ældre Kunst i det hele - for Plan-Kunst i Modsætning til vor Tids Perspektiv-Kunst. Hvad en moderne Læser ofte savner hos Winther - især for Eftertanken - det er denne Dybde i den psykologiske Skildring, der tilvejebringes ved, at vi indføres i de Forudsætninger, hvoraf Personernes Sjæleliv opstaaer, følger Karaktererne *blive til*.

De Wintherske Flade-Billeder udmærker sig trods deres skitseagtige, let henkastede Karakter ved en overordentlig Tydelighed og Anskuelighed. Winther opfatter vel ikke Situationen egentlig *malerisk*, saaledes som Aarestrup, men snarere hvad man kunde kalde *plastisk*, naar man derved ikke forstaaer noget skulpturelt>monumentalt, men noget *bevæget*. Læs »Tordenværet om Natten« i »Annette«, et af Winthers ypperste Genre-billeder. De egentlige Farveord er kun faa, og dog virker hele Skildringen med en Anskuelighed, som om den var malet. Her er ingen Beskrivelser af Interieuret, og dog har vi en tydelig Fornemmelse af hele Værelset. Winther lader os opdage Tingene, efterhaanden som de kommer i Forhold til de optrædende Personer. Omvendt har alle de ydre Detailler i Billedet en Virkning indad i det sjælelige til Personernes Stemning og Følelse. Der fremkommer derved hos Winther i »Fladen« et mærkeligt Liv.

Eller læs f. Eks. den anden Sang af »De to Cousiner« med Billedet af de to Kvinder, der venter paa Udfaldet af Duellen. Scenen er fuld af dramatisk Liv, og dog efterlader den et samlet, fast Indtryk som af et Synsbillede. Men Følelsen, vor vakte Sympati, bliver ikke staaende ved dette Øjebliksbillede, den tvinger Tanken til at følge de antydede Handlingstraade og samle dem, vi synes bag det, vi v ser oprulle sig for vore Øjne, at ane de to Kvinders Historier. Billedet faar en egen Illusion af Dybde.

En stor Gruppe af Winthers poetiske Fortællinger har Form af Romancecyklusser. Det er saadanne Digtinge som »Alfens Brud«, »De to Cousiner«, »Annette«, »Sangerens Lykke« og »Bægeret«.

I sin enkleste Form møder vi Typen i »Sangerens Lykke«. Ligesom Aarestrups »Tidlig Skilsmisse« bestaar Digtet af tre Afdelinger, der hver for sig danner et Billede. Ingen forklarende og sammenkædende Overgangsstrofer har været nødvendige. De enkelte Afsnit er behandlet som selvstændige Helheder, markerede ved ligeartede Begyndelseslinjer. Igennem hele Digtet er anvendt samme Strofeform. Denne Grundtype genfindes i alle de nævnte Digtinge, kun i mere udvidede Former, og i »Annette« med skiftende Strofeform fra Sang til Sang, saaledes som Oehlenschläger genialt havde skabt Genren med »Helge«. I sin Alderdom efterdigtede Winther Oehlenschläger s Romancecyklus i »Verner og Malin«, men i sin Ungdom skabte han med »Annette« et moderne Sidestykke dertil.

Vanskeligheden ved denne Kunstform ligger i Undgaaelsen af Versmelodiens Monotoni i de smaa lyriske Strofeformer, i Regelen, som sagt, den samme gennem hele Digtet. Winther har ikke altid undgaaet den Fare. Især mærkes Ensformigheden i Ab deromdigtingen, hvor Versfortællingerne mageligt breder sig. De gammelkendte, letløbende Melodier førte ofte Pennen afsted, og det hele gik som af sig selv. Men paa Højdepunkterne af sin Digting har Winther ikke blot undgaaet Kunstformens Fare, men fuldt udnyttet dens særlige Fordele.

Winther har først og fremmest respekteret det Krav om Korthed, som ligger i selve Strofeformen. Det er paa dette Punkt, at en moderne Fornyer af Genren, Valdemar Rørdam med »Gudrun Dyre«, har forsyndet sig i de *episk f beskriv ende Partier*. Man mærker, at Genren i Mellemtiden har passeret gennem den realistiske Romanlitteratur. Den er blevet vi stikkende deri. Rørdam udmaler bredt, med alle Mellemlid. Trivialiteten sejrer ofte over Poesien. Winther bruger Skitsens antydende, suggestive Streg.

Hertil kommer yderligere, at den lyriske Strofeform i sig selv understøtter den Stemningsbaggrnd, der hos Winther giver Genre-billedet dets indre Liv.

Endelig formaar Winther indenfor sine Strofes korte Tonerække at frembringe en Rigdom af Modulationer. Winther har ikke Oehlenschlägers ynglende Opfindsomhed til at skabe nye Vers og Strofeformer, men han har en mærkelig Lydhørhed, ved Hjælp af hvilken han kan bøje det en Gang skabte i nye Variationer. Hvor Oehlenschläger anslaa Grundakkorden, finder Winther Mellemtonerne frem.

Digtet »De to Cousiner« er skrevet i en Versform, der skematisk skander et er Folkevisestrofen:

Ei langt fra Hovedstadens Muur
Ved Landeveien, inde
Hvor Graner om en stille Plads
En Tornekroner vinde,

Der mødes Vogne, Mænd til Hest,
Indsvøbt i Kapper lange;
Knap dæmmer Lys i Østen svagt,
End slumre Lærkens Sange.

Winther har smidiggjort Strofen. Man kan bogstaveligtalt se, hvorledes dens faste Støberande, som Oehlschläger lod staa, er blevet brudt, saaledes at Linje er blevet bøjet ind i Linje, ja Strofe i Strofe, det hele smeltet sammen til en sammenhængende fri Talerytme. I Winthers Haand bliver de korte lyriske Strofer den Versform, der frigør Foredraget, og som derfor betinger Digtenes hele bevægede Karakter.

Læser man et Par Digte som »Ringens Indskrivt« og »I et romersk Osterie« mærker man straks, at disse er af en helt anden Type end Fortællingerne i Romanceform og skønt vidt forskellige af Indhold og i den beskrivende Stil alligevel har noget fælles. Læseren glemmer ikke et Øjeblik, at her vii *fortælles* der. I Stedet for Romance-Digtenes lyriske Strofer møder vi her den firfodede Jambe, oftest med mandlig Udgang og parvis rimet, saa enkel og fast som muligt, hele Digtet eet fortsat Stræk. Det svævende, glidende er erstattet af en taktfast skridtende Gang, der efterhaanden fører os igennem Beretningen:

Hun fik Jep Muus. - Saa koldt og stivt
Paa guult Papir, med snørklet Skrivt
I gamle Slægtebog det staaer
Blandt Navne fra henrundne Aar,
o. s. v.

Denne Gangtakt genfindes i en stor Gruppe af Winthers Digte, de, som i egentligste Forstand kan kaldes Fortællinger. Den konstituerer saa at sige den poetiske Fortælling, selvom den varieres efter Indholdets Karakter. I Digte som »Maanen og dens Moder« og »Den Fattige og den Rige« er Fortælletonen lempet efter Folkeeventyrets djærve, haandfaste Komik, medens den i »Fragmenter af Reinekes Memoirer« (trykt i *Andet Bind*), der er Gendigtning ger efter den gamle Folkebog, trods en bred Gemytlighed dog har faaet en skarper Pointering, der skyldes den moderne Satire, som Winther har indlagt i sine Fabler.

I Digte som »Ringens Indskrivt«, »En Novelle« og »En Lykkelig«, hvor Stilen er rigt smykket og Indholdet stærkt stemningsbetonet, ofte lidenskabeligt, hæver den rolige Gangtakt sig til Flugt. »I et romersk Osterie« har endelig sin helt individuelle Takt, nonchalant-slentrende, men dog fast.

Digtene i den sidstnævnte Afdeling udgør Winthers moderne Fortællinger. Noget direkte litterært Forbillede for disse kan neppe paavises. Længst ude er det Byrons »tales«, men Winther kan have tilegnet sig den moderne Stil saa mange Steder fra. Danske Sidestykker til Winthers finder man i Paludan Müllers »Byronske« Fortællinger som »Zuleimas Flugt«, »Beatrice« og »Vestalinden«. Baade i »En No? viii velle« og i »Vestalinden« meddeles Forhistorien i Form af Drømmebilleder. Især Winthers Digt kunde synes at røbe Paavirkning fra Byrons »The dream«, som Poul Møller havde oversat allerede i 1820'erne.

I »Ringens Indskrivt« kan man studere Winthers moderne Stil i dens Tilblivelse. Stoffet til Digtet er en historisk Anekdote, der tilspidser sig næsten med ordsprogsagtig Fynd: Arte dig Kobbernagle, du ligger udi Guld lagt Det er altsaa et Raastof af lignende Art som til »Ridder Kalv« og »Vaabendragerens Eed« (begge Digte trykt i *Første Bind*), men i disse behandlet naivt indfølende paa Oehlschlägersk Vis. I 1835 former Winther Stoffet paa en helt anden Maade, nu skal det være moderne. Digteren søger ikke at gøre Fortiden umiddelbart levende for Læseren. Han markerer Afstanden mellem før og nu ved stadigt selv at gøre sig bemærket. Saaledes bevæger Skildringen sig ofte frem gennem Spørgsmaal:

Hvo rider gennem Skoven der
I Purpurskjørt, med hvide Fjer?

Paludan-Müller bruger ofte samme Metode, man sammenligne f. Eks. »Ringens Indskrivt« med »Beatrice«. Til de ovenfor citerede Linjer svarer:

Hvo træder paa Altanen ud?
Er det en Brudgom med sin Brud?

Eller til Paludan-Müllers: »Hvo er han? Ridder Albas Søn«, svarer Winthers »Hvo var han vel? En Mand han var o. s. v.«

Men Digteren gør sig endnu mere bemærket, hvor han »kommenterer« sin Helts skæbnesvangre Handling. I »Beatrice« f. Eks. følgende:

Hvad veied Heltedaad og Navn
Mod Fryd i Beatrices Favn?
Hvad spurgtes om Gemalens Ret?
Hvad om Grev Manfreds Byrd og Æt,
Naar et forelsket Øiekast
I Skønheds Arme holdt ham fast?

Hovedbegivenheden i sit Digt, Drabet paa Jep Muus, indleder Winther med nogle respektløse, næsten lapsede Refleksioner:

Til Lise for sin syge Sjel
Slog Holger Munk Jep Muus ihjel.
Hans Paaskud? Veed jeg det? Hvad Lag
Mon ligger paa saa simpel Sag?
Hvor let kan ei en Cavalier
Faae Ram til slig en Daad, og meer?
En Spore, stødt imod en Taa, -
Et Smiil, man strax ei kan forstaae,
Et Ord, et Nysen eller Nik
Var tidt som grusomt Sylestik
I den saa kildne Æresprik!
Een har maaskee en hoven Kind,
Saa Munden trækker sig lidt vind;
En Anden holder det for Spot,
En skjævt Mund huer ham ei godt,
Han troer, det myntet er paa ham,
I Blod han tvætte vil den Skam.

Det er Stilen fra Byrons ironiske Heltedigte og fra »Beppo«, der her saa overraskende dukker op midt i det ellers alvorlige Digt. Refleksionerne staar uformidlet med Indholdet.

Forfatterbemærkningerne kan endelig løsrive sig fra Teksten og blive hele selvstændigt formede Indskud. Se f. Eks. Indledningen til femte Afsnit om Flugten ud i Naturen bort fra Verdens Tant eller Refleksionerne i »En Novelle« om Taaren, om Glemsel og om Erindring. De reflekterende Indskud faar dog aldrig den Betydning som i Paludan-Müllers Digtning.

Winthers maleriske Stil i »Ringens Indskrivt« kan man studere i Indledningsbilledet af Jagten.

Winthers Billede af Kirsten Thott som Jægerinde har de nordiske Renæssancepopeer hos Oehlenschläger og Tegner som sproglige Forudsætninger og direkte Forbilleder.

Det er Oehlenschläger, der i nordisk Digtning har givet Motivet dets maleriske Grundkvalitet med Billedet af Dronning Oluf i den Sang af »Helge«, som hedder »Jagten«. Oehlenschläger maler Dronning x Oluf for os, idet hun efter Badet ifører sig sin Dragt:

Paa hendes trinde Lænder blev Silkebrogen ført,
De Kløverblads Støvler over Anklerne snørt,
Derover svulmet Benet saa deiligt og saa rundt,
Da blussed hende Kinderne med Blodet saa sundt.

Et tunget Skjært til Knæet de lette Folder slog,
En Hat af Fløil hun sorte hun paa sit Hoved tog,
De tre violblaa Fiære høit gynged paa den Hat;
Staalbuler over Brystet med Stene besat.

Et Kastespyd hun hæved, saa blinkende, saa langt;
Et lidet Sværd ved Siden, saa bredt og saa blankt.
Hun sad, som en Valkyrie, med Blikket høit og stolt,
Og Brystet under Bulerne for Elskov saa koldt.

Efter Oehlenschläger - og rimeligvis tilskyndet af ham - har Tegner i »Frithiofs Saga« (Sangen »Frithiofs Frestelse«) indføjet en Jagtscene, hvori han maler Ingeborg til Hest:

Se, der kommer jagtens drottning! Arme Frithiof, se ej dit!
Som en stjerna på en vårsky sitter hon på gångarn hvit,
hälften Freja, hälften Rota, skönare an bägge två,
och från lätta purpur hattan vaja högt de fjädrar blå.

Se ej på de ögons himmel, se ej på de lockars gull!
Akta dig, det lif är smidigt, akta dig den barm är full!
Blicka ej på ros och lilja, skiftande på hennes kind,
hör ej på den kära stämman, sugande som vårens vind.

Det er muligt, at Oehlenschläger har digtet sin Jagtscene i Helge med Tanken paa Motivets Behandling i det klassiske Epos hos Virgil i Aeneidens fjerde Sang, af hvilken Schiller havde givet en fri Oversættelse.

Oehlenschläger yndede paa den Maade at digte med klassisk Forbillede som Grundtegnning. Men selve Billedet af Dronning Oluf har ingen Træk fra Virgils Dido, der er iført tyrisk Overklædning, smykket med broget Søm, gyldent Net bundet i Haaret, et Kogger fuldt af Pile hængende paa Ryggen o. s. v. Oehlenschläger har malet sin Jægerdronning i Billedet af en nordisk Valkyrie. Udgangspunktet herfor er selve den historiske Kilde for Helge, XI Hrolf Krakes Saga i Björners »Kämpadater«, hvori det hedder om Oluf: »hon for med skiold och brynja, war omgiordad med swärd, och en hjälm hade hon på hufwudet.« Sin Forestilling om en Valkyrie havde Oehlenschläger først faaet dannet af Ewalds »Balder hin Gode« og af Kobberet deri med de tre Valkyrier. Herfra stammer de vejende Fjer paa Hjelm (Hatten) og Kastespydet, maaske ogsaa Brystspændet, der dog er en almindelig Detaille i nordisk Costume. Her møder vi allerede den balletmæssige Blanding af antikt og nordisk i Dragten. For egen Regning skærer Oehlenschläger Kjortelen kort af ved Knæet - som paa Diana-Fremstillinger - saa den passer til Ridebrug og giver Skikkelsen dens yppige Karakter, der uvilkaarligt faar en til at tænke paa Renæssancemaleriet, med eet Navn: Rubens.

Af Oehlenschlägers oldnordiske Valkyriedragt kunde Winther naturligvis intet bruge i sit middelalderlige Digt. Tilbage heraf er kun en mat Sammenligning med »en Skjoldmø fra en svunden Tid.«

Fra Oehlenschläger har Winther arvet Forkærligheden for det svulmende og runde, de fulde Former og blussende Farver. Det er næsten, som om det Oehlenschlägerske Billede af den yppige, modne Kvinde er ved at sprænge det Wintherske af den unge Jomfru med sine seksten Somre.

Men Winthers Malemaade er mere detailleret end Oehlenschlägers, og der indkommer derved et Moment af Raffinement i Farvegivningen. Oehlenschläger giver Farven gennem dens rent vasomotoriske Udtryk: »da blussed hende Kinderne med Blodet saa sundt,« medens Winther adskiller og fikserer bestemte Farvevalører: »og hendes Lød er klar, men bruun«, hvortil kommer den yderst fine - men dristige Afskygning af Farvespillet: »paa Overlæben spirer Duun, Hig spæde Laad, der værner om Mosrosens Purpurhelligdom.«

Oehlenschlägers Skønhedsglæde er naiv, han blusser selv med over al den Pragt, han ser. Winther har endnu i Behold meget af denne Naivetet, men XII samtidigt er hos ham det rent æstetiske Skønhedsbehag stærkere udtalt, denne »Nydelse med Dvælen«, som Bødtcher kalder det.

Endelig mærker man i Winthers Digtning ogsaa Erotikeren, farligt, hvor Blikket dvæler for længe, med friskt Humør, hvor Skønhedsglimtet gribes i Flugten:

I Skjørtet Luftens Vinger slaee, -
Og hvo det voved henrykt saae
En Fod saa spæd, en Læg saa fast
Som meislet ud af Alabast.

Det er rent moderne. Sidestykket hertil finder vi hos Aarestrup i en af hans »erotiske Situationer«, hvor han følger efter »den unge Skønhed« og ser hende forsvinde op ad Trappen:

Saa ranke, støbte Former,
Saa marmorglatte - Himmel!
Blandt hundrede Antiker
Var jeg ei halv saa svimmel.

Dette moderne røber sig ogsaa paa morsom Maade i Kostumet. En Detaille heri er fra Oehlenschläger overgaaet til Tegner: den lette Jægerhat med de blaa Fjer, og genfindes hos Winther, men yderligere »moderniseret«:

en lille, let og fiffig Hat
er paa det ædle Hoved sat.

Bag Winthers Billede af Kirsten Thott ler der en rigtig lille fiffig (i.e.: fiks) Københavnerinde frem.

Der er over »Ringens Indskrivt« noget ungdommeligt festligt. Det er ligesom Digteren staar med alle Muligheder i sig og legende prøver Grebene. Denne Mangfoldighed krystes til fast Form i Digtet »I et romersk Osterie«, der betegner Winthers moderne fortællende Digtning i dens endegyldige Form.

I ydre formel Henseende kan Digtet føres tilbage til den Byronske Fortælling, men det mangler Byrous lyriske Opsving, alt er kort og tæt, det erindrer, XIII som Brandes har sagt, ved »Stilens kolde Energi« om Mérimée, »og er dog saa blussende varmt og Winthersk i sin Farve.«

Digtets Hovedsted er den Scene, hvor Banditten løfter den unge Kvinde ned af Vognen for at give hende tilbage til hendes Mand:

Eet Secund hun hviled paa hans Arm -
Og - var det Hændelse? - hun sank,

Idet til Jord han hende satte,
Med sit imod hans Ansigt ned
Og strøjfed med sin silkeglatte,
Sin blege Kind hans Mund, der heed
En blussende Rødme efterlod;
Den kort kun som et Lynblink stod
Og med fordoblet Blegnen stred,
Mens smidig hun af hans Arme gled!

I det korte Nu, hvor de to strejfer hinanden, er det, som om Skæbnetraadene bliver synlige i den brogede Overflade, som ellers er alt, hvad vi ser, og som vi tror er Livet. Det er dette »Liv«, der males i de to Billeder, der som en dobbelt Ramme er lagt om Hovedscenen: Italien og England. Men saa underfundigt er Digtet indrettet, at det er alt dette *udenom*, der netop giver Øjeblikket dets Betydning og Perspektiv, saa vi hos den unge Kvinde aner »en Løndom dyb« og forstaar den Kamp, hun har stridt mellem Lidenskab og Pligt, mellem »Sydens brogede Romantik« og nordisk graa Hverdag.

Figurerne er ridset op med faa nødvendige Streger.

Den engelske Tourist var begyndt at vise sig paa Kontinentet og dukker op som en Figur i Litteraturen, her hjemme f. Eks. hos Hertz (»Posthuset i Hirschholm«) og hos H. C. Andersen.

Winther har fæstnet Typen med dens kendte Træk: det lukkede Ansigt, hele den ydre Kølighed og Tilknappethed. Men Winther lader os ogsaa se ind i Englænderens Sjæleliv: Kærligheden til England og til Hjemmet, der gør ham veltalende, og hans ordløse Kærlighed til Hustruen. Hans Smerte ved Tanken xiv paa hendes Lidelser røber sig kun gennem sit ydre Udtryk i en Bevægelse: »forover bøiet, med høire Haand han dækket Øiet«. Det er hans Begrænsning og Naivetet, at han saa helt udfylder og er eet med sin Type, at han ikke forstaar nogen anden Tænke- og Følemaade, heller ikke sin Hustrus.

Den italienske Røver eller *Bandit* var endnu langt op i det 19. Aarhundrede en aktuel Figur, omgivet i Italien med en vis Glorie, en yndet Operafigur og dyrket i den romantiske Poesi. Winther giver i sin Skildring Banditten alt, hvad der tilkommer ham. Han er »en dejlig Karl«, fræk og hensynsløs, i Elskovssager uden Skrupler, en »Han«, hvis Stemme har de rette Lokketoner: »en Klang - en underlig bevæget Svæven, der trænger dybt i Sjælen ind - og vækker en hysterisk Bæven«. Kun i Spørgsmaalet om sin Salighed er han den lille.

Omkring disse Hovedfigurer er tegnet Stykker af italiensk Natur og Folkeliv. Winther beskriver ikke blot ved at nævne en længere eller kortere Række af Detailler, men han erindrere det lille Træk ved disse, der gør dem levende, f. Eks. Hesten, der vender sig mod Vandreren, pruster og slaar med Halen og farer af sted »fast lydløst over den bløde Jord«.

Medens i »Ringens Indskrivt« Ironien kun fik Udtryk i Indskudsbemærkningerne, der var paahægtet Fortællingen, er den nu indsmeltet i selve Stoffet, uløseligt forbundet med dette. Plastisk har den faaet Kød og Blod i Sir John, der som et Slags ledsagende »Kor« stadig falder ind i Handlingspauserne med sit altsigende »Hm!«. Igennem Ironien høres den dybere Tone, hvormed Digtet klinger ud: »Det dybeste Saar - det saae han ikke«. Ved denne blandede Tone af aabenlys Ironi og dulgt Sympati bliver Digtet saa ægte Winthersk. Ogsaa Ironien har sin Honningdraabe gemt paa Bunden. Digtets Motto om de søde italienske Minder er ironisk ment. Hele Digtet er en Satire over Italiens-Romantiken. Men dog. Winther har forstaaet det Blik - »vemodigt, kort« - som den unge Englænderinde xv sender mod »de fjerne Bjerges Blaa«. Saaledes har han i hvert Fald selv en Gang sendt et Suk tilbage:

Om Albanerbjærgets grønne
Sider møder os da nok
Atter hine stolte Skjønne
Med den ravnese Lok:
Ak, Assunta, Serafina,
Nunziata, Orsola,
Betta, Cecca, Gelsomina,
Nina - ak, Veronica!

I et Brev fra 1833 til Molbech skriver Winther: »Jeg beder Dem for Guds Skyld, kjære Hr. Justitsraad! vent ikke for meget eller rettere sagt, vent slet intet af mine Noveller! Jeg begriber nu næsten ikke, hvor det kunde falde mig ind, efter »Hverdagshistorierne« og Blichers Noveller at ville komme frem med mine Fortællinger, jeg tror ogsaa at jeg vil paa Titelbladet sætte: »Hvad vil Spurv i Kragedands«.

Det var dog først i 1839, at Winthers »To Fortællinger« udkom. Den første Novelle heri, »Et Rejseeventyr« havde været trykt i Heibergs »Flyvende Post« (1828), hvor Fru Gyllembourg og Carl Bernhard samtidigt havde begyndt deres Novelledigtning. Den anden Fortælling, »Hesteprangeren«, havde Winther

skrevet allerede i 1828. Det gik Winther med sine Noveller som med »Digte«, han holdt sig længe ængstelig tilbage. Novellerne fik dog straks en udmærket Modtagelse, og forholdsvis hurtigt kom derfor et nyt Bind, »Fire Noveller« (1843). Medens de to første Fortællinger er hvad Winther kalder »nederlandske Billeder«, er de sidste i den moderne Stil. De blev derfor ilde medtaget i Pressen, især naturligvis »Skriftestolen« og »En Hævn«, der blev henført til Kategorien af »de xvi ralske franske Noveller fra det sidste Decennium«. P. L. Møller optraadte i »Arena« som de Wintherske Novellers glimrende Forsvarer, drillende Publikum og Kritikken: »Med Chr. Winthers fire Noveller er det gaaet, som man kunde forudsætte. Publikum kan endnu ikke løsrive sig fra Stoffets Materie, det har ikke æsthetisk Liberalitet nok til at tilgive, at Forfatteren i de tre første Skizzer har givet digteriske Capricer og psykologiske Paradoxa, uagtet Fremstilling og Fortælling (hvori man synes at spore Paavirkning af Mérimée) er mesterlig. Derimod har man i den sidste (i.e.: »En Aftenscene«) ladet sig henrive af den gemytlige ægte danske Tone (som unægtelig er Forfatterens højeste Styrke) og aldeles ikke bemærket, at det ethiske Princip her er det samme, det, som Æsthetikens Pharisaere ellers fordømme, nemlig Ironi over de spidsborgerlige Forpligtelser i Kamp mod Lidenskab.«

Winthers Novelledigtning ligger i Linje med den samtidige europæiske og danske, men ligefrem at paavise bestemte Forbilleder for Winther er næppe muligt. Ligheden med Mérimée og Puschkin, som P. L. Møller har slaaet paa, gaar vist ikke dybere og mere i det enkelte end til Præget af den fælles Tidsaand: Romantismen. Winther nævner aldrig nogen af de to Forfattere, der var kommet paa Mode i Danmark i disse Aar. Heiberg havde fremhævet Mérimée allerede i 1830 i »Flyvende Post« og P. L. Møller havde givet kritiske Skitser af baade Mérimée og Puschkin. Men tilfældigvis ved vi, at Winther har ejet Mérimées »Carmen«, da et Eksemplar heraf med Winthers Navn er havnet i det kgl. Biblioteks Bogsamlinger. Winther har vel læst disse Forfattere, som den, der følger med i Dagens Litteratur, læser hvad der kommer ham for Øje. Han har dog aldrig følt sig særligt draget mod fransk Litteratur. Derimod havde han fra sin Studentertid dyrket italiensk Litteratur. Det er muligt, at han derfra har modtaget direkte Paavirkning. »Skriftestolen« xvii virker som en italiensk Novelle. Men hele Spørgsmaalet venter paa en Særundersøgelse.

I Stedet for at karakterisere de Wintherske Noveller ud fra deres Forbilleder kan man da søge at forstaa dem *indefra*, iagttage, hvorledes Ejendommeligheder ved Winthers poetiske Begavelse, som vi har mødt den i hans Poesi, kommer igen i hans Prosa og giver hans Noveller deres særlige Karakter.

Winthers Novelledigtning danner en bred Parallelstrøm til hans Poesi igennem dens forskellige Perioder (*Første Bind*, Side XXIX).

Emnekredsene er fælles, og Novellerne kan derfor øse af samme Stofkilder som Digtene. »Et Reiseeventyr« synes, ligesom Træsnittet »Svend og Inger«, at være fremgaaet af Forstudierne til den paatænkte Digtning om Kay Lykke og Gøngehøvdingen Svend Poulsen, det er en Skildring fra Svenskekrigens Tid. »En Aftenscene« falder indenfor samme historiske Tid og har sit Stof fra C. P. Rothes »Brave danske Mænds og Qunders berømmelige Eftermæle«, en Bog som Winther ofte har benyttet. Som Stof for sine Noveller ynder Winther, som for sine Digte, en pointeret Anekdote (»Skriftestolen«), et Sagn (»Ristestenen«, Partier af »Paa Landet«) eller et sagnudsmykket Træk (»En Aftenscene«).

Overgangen til Prosaformen skyldes ikke det, at Winther opdager nye Emner, han sætter ingen Problemer under Debat, kun i »Paa Landet« driver han Spøg med Kvindeemancipationen og »det politiske Skaberi«, som han kalder det i et Brev til Liebenberg. I »Studiedagbogen« har han samtidigt gjort et Notat, der viser, hvor hans Forargelse over den pseudo-politiske Interesse var alvorlig ment: »De fleste Politikeres Fremtræden er som oftest Liebhaberi, Dilettantisme og Privatskuespil, de ville see, hvordan det klæder dem at spille Comoedie.« Winthers Novelle er et Stykke af en saadan politisk »Komedie«.

Det fælles Grundtema for Winthers Noveller er Elskoven: »hvad Qval der kan ruge mellem Qvinde og xviii Mand« eller »den Fryd, som kan blomstre mellem Qvinde og Mand«.

Fra den ældre Novelledigtning, som den er repræsenteret i visse af Blichers og Fru Gyllembourgs Noveller, har Winther overtaget Intrigekompositionen med de indviklet sammenslyngede »Handlinger« og spændende Episoder, der til sidst lykkeligt opløses. I »Episode af et Familieliv« genfindes en saadan udspekuleret Handlingsmekanisme, med Forviklinger og Opklaringer, tilsat et romantisk Gyse-Motiv: Dobbeltgængeriet. Som en død Vægt tynger hele dette Novelleapparat den psykologiske Skildring, der i sig selv er en af Winthers interessanteste. I »Et Hjertes Gaade« er Handlingen mindre kompliceret og saa behændigt gjort - f. Eks. Redegørelsen for Drabet - at den psykologiske Analyse og »Billederne« kommer til deres fulde Ret.

Det viser sig da, at Winther naar højest i sine Noveller - som i sine poetiske Fortællinger - hvor han kan lade selve Handlingen træde tilbage, saa den kun fornemmes som »Spænding«. Novellerne bliver til psykologiske Skitser og Genrebilleder, saaledes ypperst i »Et Hjertes Gaade« og i »En Aftenscene«.

De to Noveller har samme Kompositionsmaade, idet den egentlige Fortælling meddeles gennem en af de optrædende Personer selv. I »Et Hjertes Gaade« er det Grevinde Beate, der indvier sin unge elskede, Camillo, i sit Livs Hemmelighed, og i »En Aftenscene« er det Ole Borch, der maa berette for sin Fæstemø

Abigael om sit Kærlighedseventyr i Florens. Omkring disse Skriftemaal er i begge Novellerne lagt en Ramme, i den første som en hel Novelle uden om Kernenovellen, i den sidste som et selvstændigt udført Billede uden om Midterbilledet. En samtidig Anmelder anskueliggjorde denne Komposition ved at sammenligne »En Aftenscene« med et hollandsk Portrætstykke, i hvis Baggrund en Udsigt er aabnet til et italiensk Landskab.

Winther har i de to Noveller været heldig i sit Valg af to Figurer, der paa en egen troværdig Maade xix er »Spejlere« for Begivenhederne. Beates Sind er som en følsom Hinde, der trofast opfatter og gemmer hvert lille Træk af hendes og Forstmesterens korte Lykke. Hendes Kærlighed kaster et varmt gyldent Lys over hvad hun meddeler, saa at alt faar en højere Glans og en dybere Betydning. Det er Hemmeligheden ved denne Kunst, at hvert Træk, som Beate drager frem af sin Erindring ikke blot gør Forstmesterens Billede og Karakter levende for os, men ogsaa kaster Lys indad i hendes eget Væsen og i hendes Hjertes Hemmelighed. Paa samme Maade er Oluf Borch en ideel Spejler. Hans Karakters Renhed og Hæderlighed er som en Borgen for Historiens Sandhed. Hans Anstrøg af lærd Pedanteri, der ikke springer de smaa Ting over, hans elskelige Naivetet giver hans Beretning en egen Tilforladelighed. Med en fin Benyttelse af Digterens Ironi, der som en skjult Sidebelysning falder ind over Billedet, ser vi - eller tror vi at se mere end Borch fortæller, alt det, der er skjult for ham: Kærlighedens Væsen og Ytringsformer. I den italienske Prinsesse lyser den som ren Lue, og i den københavnske Jomfru blusser den nok saa skalkagtigt og udydigt.

Beates Bekendelser i »Et Hjertes Gaade« er en smuk Prøve paa Winthers psykologiske Kunst. I Forstmesteren har han tegnet en ædel, mandig Skikkelse, hvilende harmonisk i sig selv, overgyddt med en egen Glans, et Lys der kommer indefra, fra et rigt Gemyt og et uudtømmeligt Lune. Det er et sikkert Vidnesbyrd om Sundheden og Kraften i en Digers Kunst, naar hans Sprog ejer den Enfold, at det kan skildre det ædle, uden at det bliver mat eller tomt Skønmaleri. Den unge Kvinde selv er skildret i det Øjeblik, hvor hendes Sjæl efter dens standsede Vækst under hendes første ulykkelige Ægteskab vaagner til nyt Liv. En Kærligheds Forløb er her afspejlet fra den første anelsesfulde Sympati med dens frydefulde Jubel, hvori der dog inderst inde dirrer en Tone af Vemod, indtil Følelsen xx sejrrikt bryder igennem alle Hindringer og faar Udbrud i Tilstaaelsen.

Naar »En Aftenscene« med rette anses for Winthers Mesterstykke, skyldes det dens enestaaende sluttede Billedvirkning. Novellen er her blevet til Genrebillede eller historisk Interieure. Anekdoten om Ole Borch var et lykkeligt Fund for Winther, idet den strejfede ind paa de to Hovedomraader for hans egen Dannelse: Danmark og Italien, som han derved kunde skildre i et Dobbeltbillede, hvor Samspeilet mellem de to Billeder kunde give dem hver især en forøget Virkning. Det sagnagtige Motiv muliggjorde i det historiske at lægge Hovedvægten paa Tidsbilledet i Stedet for paa den historiske rigtige Personkarakteristik. Borets Levemaade var i Virkeligheden yderst tarvelig. I Vindings Begravelsestale over ham, der citeres hos Rothe, hedder det: »I hans Hus saaes hverken Billedstøtte, Malerier eller korinthisk Arbejde, kun et til hans Sæder passende Bohave«. Det eneste Billedværk i Borchs Hus var et Krucifiks. Men Winther har gjort Borch til et dansk Udtryk for det samtidige Europa, han staar paa Højden af det syttende Aarhundredes Videnskab, forener som den Tids store Naturforskere Poesi og Digtning, og han er kendt med italiensk Renæssancekunst, der har præget hans Smag baade i Klædedragt og i Udsmykningen af hans Hus.

Det er i dette sidste Punkt, at Winther faar sin skjulte Forbindelse med Borch, saaledes at han kan give Figuren Liv af sit Liv. Det kan iagttages morsomt i selve Portrættet af Borch, som Winther straks sætter det op (Side 270). Det er malet efter Haases Stik - gengivet hos Rothe - der viser Borch i hel Figur, staaende i et Laboratorium omgivet af forskellige Genstande, der henpeger paa hans Studiefag. De kraftige Ansigtstræk og den sirligt bukledede Allongeparyk, der falder bredt ud over Skuldrene, er tegnet her efter. Men Winther har malet sit Billede med italienske Renæssanceportræts XXI ter i Tankerne. Det viser sig i den »yderst fine« Dragt og især i den Detaill, hvori hele Winthers Skildring ligesom løber ud, og hvoraf den faar sit Præg: »de krusede Kniplingsmanchetter lagde sig langt ud over et Par veldannede Hænder, hvis smalle, langagtige Fingre var smykkede med et Par Ringe med antique skaarne Stene«. Det her udhævede staar der ikke blot som en kunsthistorisk tro Detaill, men det er et Træk, der viser Tilknytningen til Winther selv som Italiensfarer. Winther var en Elsker af saadanne Sager, og paa sine Italiensrejser hjemsogte han Antikvitetsforretninger og Guldsmedebutiker.

I Billedet af Prinsessen har Winther ligeledes benyttet Indtryk fra den italienske Renæssancekunst, saaledes Frisuren og Hovedet: »hendes sorte Haar sammenholdtes bagved af et fiint Net, men foran deelt det glat ned over den skønne hvide Pande«.

Endnu en italiensk Portrætstudie har Winther indsat i sin Novelle: Francesco Redi. Figuren var et heldigt Greb af Winther, en Paralleltipe til Borch, som denne Naturforsker og Poet, men samtidigt med sin sydlandske Ildfuldhed et Modstykke til Borchs nordiske Astadighed og Koldsindighed. Typen har hos Winther faaet individuelt Liv ved sine karakteristiske Detaill, saaledes hele Skikkelsen: »Af Statur var han meget lille; men naar han sad paa sin Stol, skulde man have troet, det var en høi Mand«. Det virker som set og er det sikkert ogsaa. Statuen af Redi i Portikoen til Uffizierne i Florens viser ham siddende, og hans lavbenede, ellers kraftige Skikkelse giver netop Betragteren det Indtryk, som Winther har grebet. Ogsaa selve hans Ansigtstræk har Winther gengivet med Portrætlighed.

I Modsætning til disse italienske Portrætter er de danske Interieurer »nederlandske Billeder« og Portrætterne, f. Eks. af Jomfru Abigael, er ogsaa i denne Stil. I sine Portrætter glemmer Winther ikke sin Sans xxii for Bevægelsen. Han har saaledes afluret Abigael en karakteristisk Bevægelse, der med et Slag faar Billedet af hende til at staa levende for Læserens Fantasi: »med sine melkehvide Fingre strøg hun de rige, glimrende Lokker fra Panden og *hævede sig i sit Corset*, saa at de runde Skuldre og den blændende Barm tydeligere viiste deres Fylde.«

Winther har ikke behøvet at gøre historiske Forstudier til sin Novelle, han kunde skrive ud fra sin almindelige Dannelse med dens dobbelte Rod i dansk og italiensk Kultur, baade i det gamle København og i Firenze vecchia havde han selv gaaet. Anekdoten med sine tørre Navne (Francesco Redi) og antydede Situationer var nok til at sætte hans Fantasi i Bevægelse.

Der er ingen lærde Pletter i Winthers Novelle, ingen Larmen med det historiske, hverken i Kostume eller Interieure. Det hele er saa lige til. Figurerne bevæger sig ugeneret og frit omkring, staar overfor hinanden i yndefulde, levende Situationer, taler sammen som naturlige Mennesker til alle Tider har talt sammen. Men netop denne fuldkomne Naturlighed er det store Mesterskab i Winthers Novelle. Han har umærkeligt blandet sig selv med sine Figurer og levet med i sine Interieurer. Som en yderligere poetisk Virkning kommer hertil den gammeldags Sprogform, hvori hele Novellen er holdt. Winthers Virkemidler er her, som overalt i hans Pasticher, yderst diskrete. Det er ingen lang Liste med forældede Ord og Vendinger, man kan samle sammen fra Winthers Novelle, man forbavses over, hvor lidt der i Virkeligheden skal til, men »de faa Gammeldagsheder er akkurat den Draabe, der skal til for at give den poetiske Blandingsdrik en tilstrækkelig Fortids-Buket (Paul Rubow)«. Det viser sig, at en Sprogtone skabes ikke *udefra*, ved Hjælp af Ordbøger og Grammatik, men ved at man *indlever* sig i en svunden Tids Tænke og Følemaade.

Winther former saaledes - som vi nu har set det - Novellen efter sin særlige poetiske Begavelse til xxiii psykologiske Skitser og Genrebilleder. Hans Fantasi arbejder ens, hvad enten den arbejder i Verset eller i Prosaen.

Winther forfalder derimod aldrig til at skrive Prosa, som om det var Lyrik. Hans Fortællestil er uden poetiske Sammenligninger og andre lyriske Prydelser. I den Grad har han i sin Prosa aflyriceret sit Sprog, at man standser op ved Læsningen og mærker sig det som en Undtagelse, naar i »Ristestenen« det skiftende Minespil i Kristenses Ansigt illustreres med et helt lille Naturbillede (Side 349). Winther maler i sin Prosa ved at nævne Tingene med deres rette Navn. Paa samme Maade undgaar han aabenbare eller halvt skjulte Mindelser om poetisk Rytme. Hans Sprog ligger indenfor Talesprogets Norm, men med en Stramning mod det *skrevne*. Naar det er bedst, mærkes den kunstneriske Formning som en forhøjet *Nerve i Sproget*, »en aandfuld animeret Allure (P. L. Møller)«. Hvor Winther ikke skjuler sig selv ved, som i »Et Hjertes Gaade«, »En Aftenscene« og mange andre Steder, at lægge Fortællingen i Munden paa en »Spejler« gør han sit Sprog saa almengyldigt, at han selv, Digterenforvinder i Læseren. Man finder hos Winther kun faa af de rammende Ord, »Træffere«, som det en Tid var moderne at udspekulere, og som stod der i Sproget og gjorde sig bemærkede, men brød den Illusion, de netop skulde skabe, ved for tydeligt at minde om den arbejdende Digter. Winthers Prosa er i Modsætning hertil som et lydigt Spejl, i hvilket vi ser Scener af Naturen og Menneskelivet glide forbi os i klarere Billeder, end vi til daglig kan fastholde dem. I dette Sprogets *tjenende* Grundpræg mødes Winthers Prosa med hans Poesi.